

70 год Асвейскай трагедыі

На «прамую лінію» ў райвыканкам звярнуўся жыхар вёскі Царкоўнае Чапаеўскага сельсавета У. С. Касецкі, які цікавіўся, каму належаць выплаты, якія давалі жыхарам спаленых вёсак. Гэта тэма цікавіць і іншых людзей, якія пацярпелі ад карнікаў у гады вайны. У сувязі з гэтым узнікла неабходнасць даць больш шырокі матэрыял пра акцыю, прысвечаную 70-годдзю Асвейскай трагедыі. Гэта тэма асвятлялася таксама ў газеце "Звязда" пад рубрыкай "Вогненныя вёскі" (артыкул А. Пукішанскага "Без тэрміну даўнасці" у № 213 2 лістапада 2012 г. і інш.).

У сакавіку споўніцца 70 год Хатынскай трагедыі. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, рыхтуючыся да гэтай даты, стварае электронную базу звестак пра спалення фашыстамі вёскі Беларусі. Карпатлівая праца грунтавалася, найперш, на публікацыях шматтомнага выдання кнігі "Памяць". Складальніцаў электронных рэстраў моцна ўразілі звесткі аб жахлівых ахвярах фашызму, апублікаваныя ў кнізе "Памяць. Верхнядзвінскі раён".

Тым часам набывае маштабны размах праца па рэалізацыі міжнароднага праекта "Павышэнне статусу ўцалелых жыхароў спаленых беларускіх вёсак", які стартаваў у 2010 г. і выконваецца ў рамках праграмы "Месца сустрэчы - дыялог". Праграма падтрымкі ініцыяваная і фінансуецца германскім фондам "Памяць, адказнасць і будучыня". Арганізатарам праграмы ў Беларусі з'яўляецца міжнароднае грамадскае аб'яднанне "Узасмаразуменне". Праект выконвае Беларускі фонд міру ў партнёрстве з Нацыянальным архівам Рэспублікі Беларусь. Падтрымку і актыўны ўдзел у мерапрыемствах, якія праводзяцца ў рамках праекта, ажыццяўляе Расійскі фонд садзейнічання актуальным гістарычным даследаванням "Историческая память".

Праект мае мэтай звярнуць

Помнік ахвярам в. Аніскава.

Забыць не маем права

увагу грамадскасці на яшчэ адну групу людзей, якія пацярпелі ад нацызму, якія валодаюць асабліва цяжкім жыццёвым вопытам, - жыхароў спаленых беларускіх вёсак, прыцягненне ўвагі мясцовых органаў улады да жыццёвай сітуацыі гэтых людзей, аказання дапамогі ў вырашэнні іх побытовых праблем, грамадскае прызнанне іх лёсаў і жыццёвага вопыту, прадастаўленне магчымасці актыўнага ўдзелу ў грамадскім жыцці. Праект арганізацыйна складаны, бо жыхары спаленых вёсак пражываюць па ўсёй Беларусі. Але дзякуючы разгалінаванай структуры Беларускага Фонду міру было выяўлена больш за 9000 уцалелых жыхароў спаленых беларускіх вёсак, якія жывуць у Беларусі. На Віцебшчыне вялікую дапамогу Фонду аказалі супрацоўнікі музея М.Ф.Шмырова.

У рамках праекта праводзяцца розныя мерапрыемствы: акцыі Памяці, сустрэчы пакаленняў, канферэнцыі, круглыя сталы, выставы, экскурсіі па памятных мясцінах, сумесныя віншаванні і

святкаванне Калядаў і Новага года і іншыя.

Партнёрскай арганізацыяй - Нацыянальным архівам Беларусі - праводзіцца выяўленне дакументаў аб знішчаных беларускіх вёсках. Нягледзячы на іх беспрэцэдэнтную колькасць, у рэспубліцы дагэтуль не было ніводнага спецыяльнага навуковага даследавання, у якім бы разглядалася гэта тэма. На аснове выяўленых архіўных матэрыялаў падрыхтаваны і выдадзены беларуска-расійскі зборнік дакументаў "Трагедия белорусских деревень 1941-1944 гг.". У яго стварэнні ўдзельнічалі Дэпартамент па архівах і справах Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны архіў, Белдзяржархіў кінафотафонадакументаў і Расійскі фонд "Историческая память". У зборнік уключана 212 дакументаў, большая частка з якіх публікуецца ўпершыню. Шмат старонак занялі дакументы з гісторыі крываваых падзей "Асвейскай трагедыі".

(Працяг будзе).

А. БУБАЛА, краязнавец.

(Пачатак у № 10).

На канферэнцыі ў Верхнядзвінску кнігу прэзентавалі яе стваральнікі Н.В.Кірылава і В.Дз.Селяменеў, якія расказалі аб мэтах праекта, шырока прадстаўленага дагэтуль у эфіры па радыё і тэлеканалах, у рэспубліканскім, абласным і раённым друку, у тым ліку і ў "Дзвінскай праўдзе". Прадстаўнікі ўлады і грамадскіх арганізацый нашага раёна гарача падтрымалі ідэю акцыі.

Улетку 2012 г. да нас прыехала група гісторыкаў з Масквы, якой мы дапамагалі ствараць дакументальны фільм, падзячы сустрэчы з людзьмі, што перажылі вайну. Ідэалагічным аддзелам райвыканкама ў супраць са звамі аддзелаў адукацыі і культуры быў дадзены старт акцыі Памяці, галоўнай мэтай якой стала анкетаванне і збор успамінаў сведкаў фашысцкіх злачынстваў.

З ініцыятывы і пры непасрэднай арганізатарскай працы каардынатора праекта Наталлі Віктараўны Кірылавай былі актывізаваны кантакты з грамадскімі дабрачыннымі структурамі Германіі з мэтай надаць акцыі і такія практычныя напрамак, як аказанне матэрыяльнай дапамогі былым жыхарам Асвейшчыны, што перажылі карныя экспедыцыі.

Нямецкая грамадская арганізацыя "Кантакты" прыняла рашэнне аб выдзяленні аднаразовай грашовай дапамогі ўратаваным жыхарам спаленых вёсак былога Асвейскага раёна, найбольш пацярпелага ў галы Вялікай Айчыннай вайны. Галоўным крытэрыем адбору адрасатаў на выплаты паслужыў менавіта той факт, што ў гэтым раёне былі знішчаны дашчэнту ўсе пабудовы, за чаго нават уцалелыя ад расправы жыхары не маглі пасля знайсці ніякага прытулку на сваёй спаленняй малой радзіме.

Нямецкі бок жадаў ведаць колькасны склад былых жыхароў "вогненых" вёсак. Да пачатку акцыі на зварот, які быў апублікаваны ў газетах, у тым ліку ў нашай "раёнцы", на адрас у Віцебску паступіла толькі 29 анкет-ўспамінаў. Нават без дакладнага падліку было зразумела, што гэты лік у дзясяткі разоў меншы за рэальны, аб чым мы і паведамілі нямецкім дабрачынцам. Мы атрымалі адказ, што нямецкі бок можа выплаціць па 300 еўра 90 нашым грамадзянам.

Было вырашана аказаць практычную падтрымку дабрачыннай акцыі ў складанні спісаў на кампенсацыі. Абмежаваны партнёрскі рэсурс вымусіў пасля абмеркавання ўсіх варыянтаў выбраць з іх найбольш абгрунтаваны і таму справядлівы.

Выплаты прадугледжаны толькі для ўцалелых жыхароў спаленых вёсак былога Асвейскага раёна, якія падчас карных экспедыцый былі вымушаны ўцякаць ад смерці ў пошуках прытулку, зараз жывуць у межах Верхнядзвінскага раёна, не мелі раней і не маюць зараз ніякіх ільгот або кампенсацыйных выплат, звязаных з абставінамі вайнавага часу.

У спісы не ўключаюцца жыхары спаленых вёсак іншых раёнаў Беларусі, якія зараз жывуць у Верхнядзвінскім раёне, а таксама асобы, якія яшчэ да пачатку карных экспедыцый памяншалі месца жыхарства, перасяліўшыся за межы Асвейскага раёна, а пасля вярнуліся на свае папярэднія.

Забыць не маем права

Спіс быў складзены па ўзроставым прыняццю: у яго ўвайшлі жыхары былога Асвейскага раёна ад 1928 года нараджэння і старэйшыя. Тэрмін на складанне і апрацоўку дакументаў быў абмежаваны, і ў выніку некалькі грамадзянаў не былі занесены ў спіс своечасова.

Аўтару гэтага артыкула каардынатарам праекта было прапанавана прыняць удзел у міжнародным кангрэсе ў Мінску "Знішчэнне гарадоў і вёсак у Еўропе ў гады Другой сусветнай вайны", а таксама ў міжнародных канферэнцыях у Мінску і Віцебску. У нашай сталіцы выступалі дакладчыкі з чэшскай Лідзіцы і французскай Арадур, з менш вядомых мясцін Еўропы, пацярпелых ад фашызму. Мой ілюстраваны выступ пра Асвейскую трагедыю для большасці замежнай часткі аўдыторыі быў адкрыццём. У Віцебску па эмацыйнасці і ўражальнай ілюстраванасці не было роўных выступу нашай вядомай краязнаўцы Алены Іванаўны Мінчанка, якая расказала пра трагедыю Расіцы. Іншым разам на міжнароднай сустрэчы ў Мінску зладзілі фотавыставу і паказалі свой фільм маскоўскія гісторыкі. Успаміны нашых землякоў і зямлячак з Расіцы і Маразоў, Сар'і і Асвей перакладаліся на розныя мовы, але і без слоў было заўважна, як агаломшваюць замежных гасцей вочы, што глядзелі ў залу з экрана, вочы тых, што перажылі жахі вайны.

Як сведчылі пасля ў кулуарах і на працоўных сустрэчах прадстаўнікі нямецкага боку, у дабрабытнай Еўропе гэта апошняя сусветная вайна паступова страціла актуаль-

насць, і дзеля таго, каб грамадства Германіі адгукнулася на нашы звароты, вельмі важна актыўна прабівацца да свядомасці людзей. Гэта прагучала і ў лісце, які суправаджаў паведамленне аб выплатах нашым грамадзянам, дзе гаворыцца:

"...Вы до сих пор не услышали официальных слов извинения от немецкого парламента и правительства ФРГ за те страдания, которые были причинены Вам в годы войны. В 1999 г. Бундестаг принял закон о компенсационных выплатах пострадавшим от фашистской тирании в Восточной Европе, включая и бывший СССР. Это не только деньги, это еще и знак признания ответственности за события прошлого. В законе ни слова не говорится о пострадавших в сожженных белорусских деревнях. Немецкие политики не думали о Вас. Нам стыдно за это.

Мы склоняем голову в память о Ваших родных, близких и соседях, ставших жертвами этого преступления. Мы просим у Вас, выживших, от имени многих прогрессивных немцев о прощении. В качестве жеста примирения и солидарности мы хотели бы передать Вам гуманитарную помощь в размере 300 евро. Эта сумма - частичка добровольных пожертвований простых немецких граждан, которые искренне хотят дружить с Вашей страной и с Вашим народом, которые помнят прошлое".

Антон БУБАЛА,
навуковы супрацоўнік
рабочай групы раённага музея.
(Працяг будзе).

70 год Асвейскай трагедыі

(Пачатак у №№10, 11).

Плён шырокай прапаганды звестак пра Асвейскую трагедыю праз няспынны клопат Н.В.Кірылавай ужо хутка выявіўся ў згодзе нямецкага боку на дадатковы транс выплат для 50 чалавек. У Берлін быў адпраўлены падзячны ліст, дзе мы выказалі надзею на далейшае супрацоўніцтва.

Неўзабаве дабрачынны фонд запрасіў ад нас спіс на яшчэ адзін грашовы пакунак для 50 чалавек. У адасланы рэстр занесены грамадзяне ўключна да 1931-га і часткова 1932-га гадоў нараджэння. Як нам паведамілі, ужо ідзе праца па афармленні неабходных дакументаў.

Але і на гэты раз ёсць факты, калі ў спіс не трапілі асобныя кандыдаты на выплаты. На сённяшні дзень маем два такіх звароты (або два з Бяльцоўшчынскага сельсавета). Адзін з іх пры фармальным падыходзе мог бы быць праіграваны. У пашпарце грамадзяні К. месцам нараджэння памылкова запісана вёска Барсукі былога Жоўнінскага сельсавета Дрысенскага раёна, тады як на самой справе К. нарадзілася ў вёсцы Выдрыцкія Асвейскага раёна, а ў Барсуках сям'я апынулася ў пошуках прытулку толькі пасля заканчэння вайны. На жаль, зварот прыйшоў тады, калі чарговая заяўка на выплаты была ўжо прынята германскім бокам.

Будзем спадзявацца, што нямецкія сябры адгукнуцца на працяг акцыі, і тады К. будзе ўключана ў чарговы спіс. У рэзервовыя спісы заносзяцца ўсе звароты. Пасля аналізу і пры станоўчым рашэнні яны ўключаюцца ў чаргу наступнага этапу. Каб гэты этап адбыўся, мы павінны добра памятаць, што акцыя з выплаты гуманітарнай дапамогі нямецкім бокам не мае дзяржаўнага характару, яна цалкам дабрачынная, таму наш абавязак - пераканаць партнёраў з Германіі ў неабходнасці яе працягу. Галоўным жа аргументам тут могуць служыць нашы лісты з успамінамі, пра якія напісана ў звароце. Добрачынны характар мае і дапамога ў рэалізацыі праекта з боку нашых дзяржаўных структур, і за гэта іх прадстаўнікам шчырае дзякуй. Запыты жі тым больш прэтэнзіі да іх па пытаннях кампенсацыйных выплат цалкам беспадстаўныя. Выплаты, якія ажыццяўляюць германскія дабрачынныя фонды былым жыхарам Асвейска-

га раёна, унікальная з'ява ва ўсёй Беларусі, гэта сфера і плён дзейнасці арганізатараў праекта "Павышэнне статусу ўцалелых жыхароў спаленых вёсак".

У лютым спаўняецца 70 год з тых крывавых дзён, калі ў агні загінулі сотні нашых вёсак, трыста з іх - цалкам або часткова з мірных жыхарамі. Бягучы год аб'яўлены годам Асвейскай трагедыі. Мяркуюцца перавыданне кнігі Сяргея Панізьніка "Асвейская трагедія". Ва ўстановах культуры і адукацыі адбываюцца тэматычныя мерапрыемствы, неўзабаве з'явіцца пілігрымаў на помнінае маленне касцёл у Расіцы. У сакавіку адбудзецца ўшанаванне памяці ахвяр фашызму на высокім узроўні, пла-

нага архівіста Нацыянальнага Архіва Вячаслава Дзмітрыевіча Селяменева, якія па аркушах перабралі, вывучылі і падрыхтавалі да друку агромную колькасць дакументаў, каб данесці ўсю свету праўду пра Асвейскую трагедыю. Упершыню шырока публікуюцца не толькі справядачы партызанскіх камандзіраў, але і данясенні нямецкіх штабістаў, начальнікаў СС і паліцыі, шмат сакрэтных дакументаў.

Асобны раздзел складаюць успаміны відавочцаў трагічных падзей. У яго ўвайшлі шэраг матэрыялаў з кнігі "І былі побач дзяцінства і вайна", выдадзенай цэнтральнай бібліятэкай Верхнядзвінскай бібліятэчнай сістэмы, асобныя ста-

Па абавязку памяці

нуецца прыезд да нас сталічных і замежных навукоўцаў, прадстаўнікоў дзяржаўных устаноў і грамадскіх арганізацый. Да гэтага часу будзе завершана стварэнне асноўнай часткі электроннай базы звестак аб спаленых вёсках. Электронная база (аўтары: Н.В.Кірылава, Т.С.Міхенек, В.Дз.Селяменев) будзе размешчана ў Інтэрнэце, да яе адкрыецца доступ гісторыкам, даследчыкам, музейным работнікам і ўсім Інтэрнэт-карыстальнікам.

У Маскве выйдзе кніга дакументаў і успамінаў "Дэвіныя ўнічожыць... Операцыя "Зімае волшебство". Кніга будзе надзвычай карыснай не толькі сур'ёзным даследчыкам гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, але і масаваму чытачу. Як адзін з укладальнікаў кнігі (у супрацы з Н.В.Кірылавай і В.Дз.Селяменевым) я быў удзельнікам і сведкам працэсу яе стварэння і магу засведчыць не толькі неацэнную каштоўнасць сабраных матэрыялаў, шмат з якіх публікуецца ўпершыню, але і гранічна карпатлівую працу архівістаў, і найперш галоў-

ронкі кнігі "Памяць", а таксама ўспаміны, дасланыя нашымі адрасантамі або запісаныя мною з іх вусных аповедаў.

Хачу яшчэ раз падкрэсліць неабходнасць парупіцца аб зборы ўспамінаў пра ваенны лёс нашага спакутаванага ў вайну краю. Ад старту аб'яўленай акцыі прайшло ўжо нямала часу, але дасюль яшчэ не выявіліся канкрэтныя яе вынікі ў выглядзе запісаных успамінаў сведкаў вайны - гэты ўчастак працы быў даручаны школьным калектывам.

Антон БУБАЛА,
навуковы супрацоўнік рабочай групы раённага музея.

НА ЗДЫМКУ: ля магілы ахвярам фашызму ў в. Ліпаўкі.
(Заканчэнне будзе).